

Мирошник О. Г., к.психол.н.
доцент, Полтавський національний
педагогічний університет імені
В. Г. Короленка
(м. Полтава)

РЕФЛЕКСІЯ ТА ПРОФЕСІЙНИЙ ПРОСТІР ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ВЧИТЕЛЯ

У сучасній психології рефлексії все більшої актуальності набувають питання системного аналізу рефлексивних процесів. Зокрема, дослідження В. П. Зінченко, В. О. Лефевра, В. А. Карпова, свідчать про те, що рефлексивні процеси обслуговують різні рівні психіки. Відповідно до ієрархічної будови рефлексивних процесів Т. М. Буякас та А. В. Міхеєв пропонують визначити рефлексивні процеси високого рівня Его-свідомості (образ себе як професіоналу), субрефлексивні процеси, що відбуваються на рівні тілесної організації у фоновому (неусвідомлюваному) режимі (вони забезпечують відчуття безперервної тотожності та самості людини) та рефлексивні процеси «глибинної свідомості», яким відповідає живий процес професійної діяльності [1].

На цьому рівні розуміння себе не є наслідком попереднього досвіду, а згідно з відомим висловом М. К. Мамардашвілі «кожний раз у самому ж досвіді й народжується» [2], тобто виникає у середині самої роботи на кожному її кроці. У зарубіжній психології, у рамках теорії самодетермінації К. Брауна та Р. Райна, ця здатність людини узгоджувати свою поведінку з особистісними цінностями, потребами та інтересами в ситуації тут та зараз, отримало назву усвідомлена присутність (mindfulness) [4]. На думку дослідників, оптимальність становлення рефлексивної системи професіонала у процесі професійної підготовки потребує залучення усіх її рівнів.

Предметом нашої уваги стали рефлексивні процеси, що забезпечують усвідомлення педагогом власної суб'єктності та суб'єктності учня у процесі здійснення педагогічної дії. Теоретичні засади нашого дослідження будувалися на: ідеях системної природи рефлексії (В. О. Лефевр, В. П. Зінченко, Г. П. Щедровицький), регулятивної функції рефлексії, що забезпечує цілісність власного «Я» через узгодження своєї поведінки із мотиваційно-потребовими та ціннісними складовими особистості (Ю. М. Кулюткін, А. В. Карпов, А. С. Шаров); спів-буттєвої природи діяльності вчителя (В. В. Рубцов, В. І. Слободчиков, Г. А. Цукерман); функціонування професійної активності у таких сферах психічного як спілкування, самосвідомість та практико-технологічні аспекти діяльності (А. К. Маркова, Л. М. Мітіна, А. А. Реан), ідеями рефлексивного управління, або метадіяльнісної природи професійної діяльності вчителя (Ю. М. Кулюткін, Г. С. Сухобська), етичної сутності педагогічної дії, що передбачає проектування, здійснення та оцінку педагогом власних дій з позиції духовних цінностей (Г. О. Балл, І. Д. Бех, І. А. Зязюн, Е. О. Помиткін).

Наш підхід до розгляду природи педагогічної рефлексії було названо

системно-регуляційним [3]. Регуляційним тому, що він підкреслює базову функцію рефлексивних процесів у професійній діяльності вчителя – усвідомлену саморегуляцію психічної активності, що забезпечує з одного боку переживання цілісності та суб'єктності вчителя у професійній діяльності, а з іншого - здійснює рефлексивне управління психічною активністю учня у навчально-виховному процесі. Системним тому, що ця регуляція забезпечується узгодженням роботи усіх рівнів рефлексивних процесів (тілесної чутливості, довільної регуляції професійних дій, соціально-психологічних аспектів педагогічної взаємодії, ціннісно-сислової сфери особистості вчителя).

З позиції системно-регуляційного підходу професійна рефлексія вчителя є патернами рефлексивних процесів, що дозволяють одночасно створювати, системно інтегрувати в свідомості вчителя ментальні презентації предметно-технологічної основи професійної діяльності, осмислювати соціально-психологічні аспекти педагогічної взаємодії, узгоджувати свої професійні дії з професійною «Я-концепцією», здійснювати аналіз власної поведінки у вимірах моральних норм та особистісної моральності. Завдяки такій роботі рефлексивних процесів вчитель досягає реальної суб'єктності у просторі професійної активності, він може відкривати та створювати себе у кожній ситуації педагогічної взаємодії з урахуванням природи суб'єктності учнів.

Патерни рефлексивних процесів, з одного боку забезпечують інтеграцію різних сфер психічної особистості вчителя, але з іншого виконують функцію фіксації обмежень, які враховуються вчителем при організації власної професійної діяльності.

Узагальнюючи зазначене вище, можна сказати, що системно-регуляційний підхід дозволяє визначити професійну рефлексію вчителя як професійно-значущу властивість особистості, що забезпечує контроль за функціонуванням регуляційних механізмів його професійної діяльності в режимі гуманістичної взаємодії із діяльністю учнів та корегування своєї активності у відповідності до потенційних меж власного «Я» та «Я» учнів.

Список використаних джерел

1. Буякас Т. М. Системная рефлексия и ее психотехническое обеспечение в процессе профессионального становления / Т. М. Буякас, А. В. Михеев // Вестник Московского университета . Серия 14. Психология, 2017. –№ 1. – С.105-117.
2. Мамардашвили М. К. Лекции по античной философии / М. К. Мамардашвили – М. : Азбука, 2012. – 320 с.
3. Мирошник О. Г. Патерни рефлексивних процесів у професійній діяльності вчителя / О. Г. Мирошник // Психологія і особистість. Науковий журнал. – 2018. – № 1 (13). – С.149-160.
4. Brown K. W., Ryan R. M. Fostering healthy self-regulation from within and without: a self-determination theory perspective // P. A. Linley, S. Joseph (Eds.). Positive Psychology in Practice. London: Wiley, 2004. P. 105–124.